

آزادسازی و اصلاحات

دکتر غلامحسین عیبری

خود را برای یکپارچه‌سازی ساختار اقتصاد جهانی دنبال می‌کند. پیشرفت‌های جدی در خصوص افزایش امید زندگی، کاهش فقر و قحطی، دسترسی بیشتر به آب آشامیدنی، دموکراسی و محیط مناسبتر زندگی در گزارش‌های UNDP نشان می‌دهد که تیمه دوم قرن بیستم این مزایا را برای مردم دنیا به همراه داشته است.

Garino و Shaojaliu^(۲) (۲۰۰۱) —سنج طبقه‌بندی زیر را برای آزادسازی قیمت‌ها موردنظر قرار می‌دهند:

الف: آزادسازی همزمان قیمت‌ها بدون اصلاحات.

ب: آزادسازی قیمت‌ها تنها زمانی که بازار توسعه یافته است.

پ: آزادسازی قیمت‌ها بعد از اصلاحات در مدیریت سرمایه‌ها^(۳).

ت: آزادسازی قیمت‌ها به صورت بخش به بخش.

ث: آزادسازی قیمت‌ها بعد از تعدیل تدریجی قیمت‌ها در بازار.

طبیعت این طبقه‌بندی در خصوص آزادسازی قیمت‌ها به عنوان مقدمه آزادسازی تجاری، می‌بایست با افزایش سطح رفاه مردم همراه باشد.

با توجه به ادامه حضور عواملی چون تورم، فقر، بیکاری، ارتشا و فساد و ناکارآمدی مدیریت، ساده‌اندیشی است اگر بخواهیم تنش‌های اجتماعی اخیر را پایان یافته تلقی کنیم.

مهارت و اشتغال

ادعا می‌شود که ۷۰ درصد نیروی کار در اقتصاد ایران مهارت لازم برای اشتغال را دارا نیستند. این پدیده نشاندهنده آن است که چرخه آموزش و ارتباطات اجتماعی نتوانسته است در مقابل ورود کالاها و ماشین‌آلات تغییرات لازم را تبارک ببیند و سازگار با آن عمل نماید. تکنولوژی وارداتی، ماشین

▲ امروزه "گوش دادن به حرف مردم" از بالاترین هنرهای اجتماعی است.

ارتباط آن با اصلاحات در طول دهه گذشته است، اصلاحاتی که تنش‌های اجتماعی را به دنبال داشته است.

بیگ‌بنگ

بیگ‌بنگ، مفهومی است که در دهه ۱۹۸۰ در اروپا بر سر زبان‌ها افتاد و به دنبال آن، بازار بورس اقدام به عرضه دارایی‌های دولتی نمود و سپس دولت با پذیرش سیاست خصوصی‌سازی، روند رقابت را تشدید کرد. برآوردهای اخیر بانک جهانی نشان می‌دهد که با حذف موانع تجاری، درآمد جهانی طی یک دهه، معادل ۲۸۰۰ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت و نهایتاً ۳۲۰ میلیون نفر را تا سال ۲۰۱۵ از فقر نجات خواهد داد.

سازمان جهانی تجارت با وجود عدم موفقیت در دستور کار توسعه دوحه (Doha) با جدیت تلاش‌های

مقدمه

تنش‌های اجتماعی تیرماه سال ۱۳۸۲، محصول عوامل مختلفی در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بود. مطالبات اجتماعی مردم در قالب تظاهرات سیاسی، توجه محافل مختلف داخلی و خارجی را جلب نمود و آثار منفی را که منعکس‌کننده سیاست‌های متضاد اصلاحات بود، در معرض ارزیابی و داوری گذاشت.

اهمیت این موضوع، به‌ویژه به دلیل شرایط خاص خاورمیانه و حوادث افغانستان، عراق، و مسأله فلسطین، بازنگری عمیق‌تری را می‌طلبد. ساده‌اندیشی است اگر موضوع را تمام‌شده تلقی کنیم و بخواهیم از کنار آن به سادگی عبور نماییم. واقعیت این است که معضلاتی همچون تورم، فقر و بیکاری از یک طرف، و ارتشا و فساد و ناکارآمدی در ساختار مدیریتی از سوی دیگر، نه تنها حل نشده‌اند، بلکه مشاوران و کارشناسان مسوول معتقدند: "مسوولان برای اداره مدرن اقتصاد کشور اراده جدی ندارند."^(۱) اگر این باور صورت واقعیت به خود بگیرد، مسأله اصلاحات در تقابل با آزادسازی، تنش‌های ناپایورانه‌ای را در پیش روی ما قرار خواهد داد.

تجربه کره جنوبی برای حاکمیت نظام بازار در تخصیص منابع، حدود پتجاه سال همت و پایداری را نشان می‌دهد و از آن مهمتر، تجربه بریتانیا برای اصلاح ساختار "افراط و تفریط" در جامعه، یکصد سال تلاش بی‌وقفه را پشتوانه قرار داد. این دو پدیده در دو حوزه اقتصاد و اجتماع، درس‌هایی هستند که باید بیاموزیم و با آزادسازی قیمت‌ها، در کنار اصلاحات مدیریتی در جامعه ایران، به‌گونه‌ای سطحی برخورد نکنیم.

اما آنچه حوزه سیاستگذاری را محدود می‌سازد، همانا شرایط فن‌آوری اطلاعات و تقاضاهای سازمان‌های بین‌المللی در مورد رعایت قوانین بین دول (Inter-governmental) می‌باشد و در این زمینه هم شایسته است که ایجاد هماهنگی‌های لازم را در اولویت قرار دهیم.

هدف از این نوشتار، بازنگری ابعاد آزادسازی و

نیست که تنها کارکردن با آن را بیاموزیم، بلکه لازم است که به منطق ارتباطی با آن نیز توجه لازم وجود داشته باشد.

دنیای سرمایه‌داری برای ادامه حیات خود، پویایی تحول (Dynamic Change) را پذیرفته است و لذا در این مسیر لحظه‌ای متوقف نمی‌ماند. آمار ارتش ذخیره علمی - دانشمندان و مهندسان - این جوامع تضمین‌کننده سطح مهارت نیروی کار و عامل اشتغال‌زایی در سطح جامعه است. به عبارتی، نسبت دانشمندان و محققان در هر میلیون جمعیت از یکسو، و ذخایر علمی آنان از سوی دیگر، عامل پویاکننده بازار کار بشمار می‌روند و متغیرهای پنهانی‌ای هستند که اقتصاد کشور را پویا می‌سازند. برای مثال، در آمریکا به ازای هر ۲۷۰ نفر یک محقق وجود دارد (جدول شماره یک).

کیلوگرم در روز در تهران، حجم سود روزانه پنج میلیارد تومان خواهد شد که با شرط رعایت عدالت در توزیع، سرانه درآمد یک جمعیت یکصد هزار نفری توزیع‌کننده این کالای قاچاق، معادل پنجاه هزار تومان در هر روز است! بدیهی است که این درآمد، می‌تواند در چرخه سرمایه‌گذاری ظرفیت تولید را افزایش دهد.

مثال فوق این پدیده را توضیح می‌دهد که سودهای سرسام‌آور، اشتغال کاذب ایجاد می‌کند و از این جهت نگران‌کننده است که این درآمدها و اشتغال‌ها، هزینه فرصت از دست‌رفته‌ای را به دنبال دارند که جبران‌ناپذیر است و آن دور نمودن درآمدها از چرخه تولید و درخصوص بازار فوق، عامل تضعیف هویت ملی است.

در گزارش نوشیروانی اینطور نتیجه‌گیری را شاهد

جدول شماره یک

ارتش ذخیره نیروی فن‌آوری کشورهای صنعتی ۱۹۹۵

کشور	تعداد دانشمندان به ازای هر میلیون نفر (۹۵ - ۱۹۸۱)	جمعیت (میلیون نفر)	ارتش ذخیره علمی (۱۹۹۵)	نرخ بیکاری (درصد)
آمریکا	۳۷۳۲	۲۶۲	۹۸۱,۵۱۶	۵/۶
ژاپن	۵۶۷۷	۱۲۵	۷۰۹,۶۲۵	۳/۱
روسیه فدرال	۴۳۵۸	۱۴۸	۶۴۴,۹۸۴	n.a
آلمان	۳۰۱۶	۸۲	۲۴۷,۳۱۲	۹/۴
چین	۵۳۷	۱۲۰۰	۶۴۴,۴۰۰	n.a
فرانسه	۲۵۳۷	۵۸	۱۴۷,۱۴۶	۱۱/۶
بریتانیا	۲۴۱۷	۵۹	۱۴۲,۶۰۳	۸/۲

مأخذ: World Bank /1997/ World Development Report 1999/ World Economic Outlook 1997.

پدیده بیکاری در جامعه ایران معضل پیچیده‌ای است که نخواستیم با آن روبرو شویم و در هر زمانی هم راهکارهای انحرافی را برای برطرف کردن بحران انتخاب کرده‌ایم. خوان گسترده قاچاق، هم در نوع خود اشتغال ایجاد کرده است و هم سود سرشاری را برای عواملان (Agents) تدارک دیده است^(۴). برخی اعداد و ارقام را نباید در محاسبات ملی نادیده گرفت. برای مثال، قیمت خرید هر کیلوگرم تریاک در مرز ایران و افغانستان ۳۵۰ هزار تومان و قیمت عمده‌فروشی آن در تهران بزرگ ۱۳۵۰ هزار تومان است. بدین ترتیب، سود عملیاتی هر کیلوگرم تریاک یک میلیون تومان است! (با فرض برابری هزینه حمل‌ونقل و اختلاف قیمت با خرده‌فروشی) و با مصرف تقریبی پنج هزار

هستیم که ارزش هر دلار، برای بازرگانان کالای قاچاق ۸۲۰ تومان و برای واردکنندگان ۱۲۰۰ تومان است، اما براساس جدول آماری خود ایشان، قیمت دلار برای مصرف‌کننده کالای وارداتی ۱۷۰۰ تومان است (توضیح این که، مثال ایشان مرتبط با قیمت فروش تلویزیون وارداتی می‌باشد). این در شرایطی است که قیمت رسمی (واقعی) دلار به‌منظور جلوگیری از فرار سرمایه (!) بالاتر از حد قدرت خرید

نمی‌توانیم اصلاحات را در ابعاد اقتصادی پذیرا باشیم، در حالی که برای اصلاحات فرهنگی آمادگی نداریم.

مصرف‌کننده تعیین شده است. اختلاف قیمت‌ها را در شرایطی که هدف برنامه سوم توسعه، اصلاحات اقتصادی می‌باشد، چه کسانی می‌پردازند؟ چگونه در چنین شرایطی که غالب بازارها سودآور است، چرا نرخ بیکاری رسمی کشور می‌بایست ۱۴/۷ درصد باشد؟ آیا مدیریت بازار سرمایه با بحران روبرو نشده است؟ بازار سرمایه عامل اصلی تحول در بازار کار بشمار می‌رود.

سیاست‌های اشتغال‌زایی

نگرانی از اعتصابات کارگری به دلیل رویارویی با تعدیل نیروی کار، و افزایش هزینه زندگی از یکسو، و قطع امید مردم برای دستیابی به آینده مطمئن، بعضاً دولت را در مسیر طرح‌های ضربتی قرار می‌دهد، بدان امید که چنانچه به وام‌های سه‌میلیون تومانی - معادل چهار هزار دلار - روی آورند، مشکل اشتغال در گلوگاه‌های بحرانی حل خواهد شد. شکی نیست که دریافت‌کنندگان این وام این مبلغ را صرف دردهای بی‌درمان زندگی اجتماعی خود کرده‌اند و از معضلاتی رهایی یافته‌اند، اما چه خوب بود آنگاه که قانونمندی را هدف قرار می‌دهیم، هدایت اعتبارات ملی را در جهت حل مسایل اساسی سازماندهی کنیم. واقعاً ابعاد کارشناسی این قبیل طرح‌های ضربتی در کشورهای در حال توسعه تا چه اندازه حمایت‌کننده تصمیم‌گیری‌های اقتصادی است؟ آیا این قبیل طرح‌ها، اقتدار سیاستمداران را به چالش نمی‌کشد و روند اصلاحات را کند نمی‌کند؟

مطالعات میدانی^(۵) از کارشناسان اشتغال تأیید می‌کند که طرح ضربتی اشتغال تنها حیثیت منابع بوده و از طریق ارتباطات به بنگاه‌های کوچک تزریق شده است و تنها چیزی که در مسیر هدف نبوده، همانا اشتغال بوده است. طبیعی است که بخش ستادی با قدری تأخیر نسبت به نتایج کار آگاهی می‌یابد، اما نفس کار این است که روند تصمیم‌گیری‌ها قابل پیش‌بینی باشد.

رفتارهای نامناسب برخی از کارفرمایان به‌منظور دریافت مجوز فعالیت و اشتغال‌های موقت و عبور از قوانین، اعتماد بین نیروی کار و کارفرما را خدشه‌دار می‌سازد. نکته حایز اهمیت این‌که، مقاومت نیروی کار برای اشتغال در محیط‌های معین - مانند زادگاه - نیز روند تعادل بین عرضه و تقاضا را از بین می‌برد. خانواده‌ها نیز به دلیل اشتغال موقت همسران در

درحقیقت، این اصلاحات می‌تواند به معنی بازنگری اولویت‌های فرهنگی از حالت بوروکراسی دولتی به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی تلقی شود. تقدم و تأخر این جابه‌جایی را در جدول شماره دو ملاحظه می‌نمایید.

جدول شماره دو

اولویت‌های فرهنگی در فرآیند اصلاحات

رتبه	بوروکراسی دولتی	سرمایه‌گذاری خصوصی
۱	مدیران	مصرف‌کنندگان
۲	کارکنان	سهامداران
۳	سهامداران	کارکنان
۴	مصرف‌کنندگان	مدیران

Prokpenko در کتاب "مدیریت خصوصی سازی" (۶) این تغییرات را الزامی توصیف می‌کند. در جامعه انتظارات مردم در دستیابی به اولویت‌های احترام به مالکیت خصوصی^۶ تحقق نیافته است و برای آزادی‌های مردم در بکارگیری دارایی‌های مادی و معنوی، جایگاه مناسبی که پویایی و رشد را به دنبال داشته باشد، تعریف نشده است. حداقل در این فرآیند انتظار توجه به شایستگی فردی و استقبال از انرژی‌های خلاق اجتناب‌ناپذیر

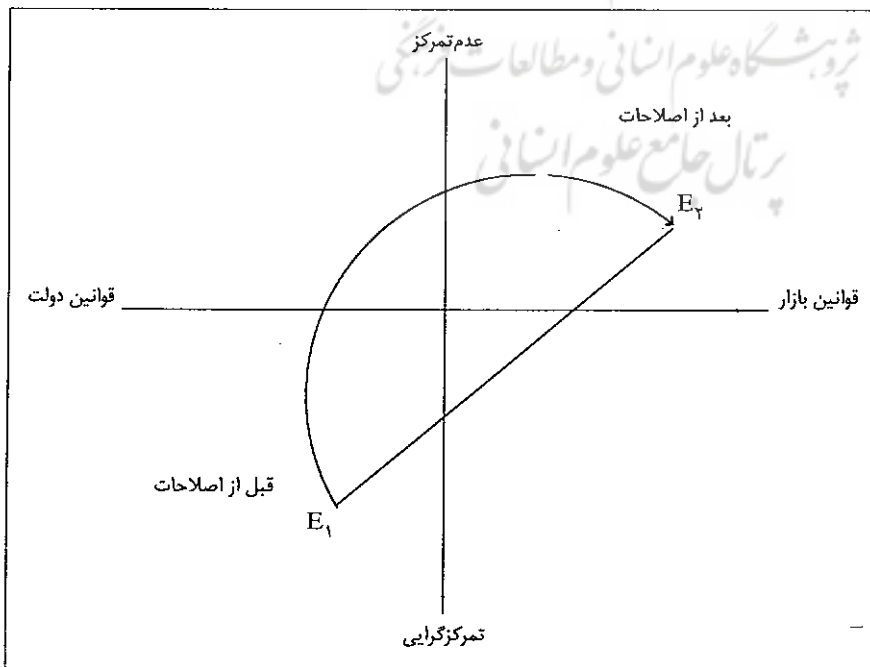
بخشی از بیکاری در جامعه، طبیعی (Natural Rate of Unemployment) است و برای حیات اقتصادی لازم است، ولی افزایش نرخ بیکاری در حدی که امروزه در جامعه ایران شاهد هستیم، عوارض نامطلوبی را به‌جا گذاشته است که محصول آن را در ناآرامی‌های اخیر تهران شاهد بودیم.

اصلاحات

روند اصلاحات در ساختار اقتصادی - اجتماعی ایران به دنبال پیوندهای نزدیک عضویت در صندوق بین‌المللی پول (IMF) و بانک جهانی و اقدام برای عضویت در سازمان جهانی تجارت (WTO)، شرایط را برای ورود به جهان آزاد هموار خواهد کرد، اما برخی اصلاحات اجتماعی - سیاسی مانند آزادی و دموکراسی که پشتوانه توسعه سیاسی می‌باشند، به کندی جلو می‌روند و در مواردی هم نتایج مایوس‌کننده بوده است. نمودار شماره یک نشان می‌دهد که به‌منظور حرکت به سمت قوانین بازار و عدم تمرکز تمهیداتی در دستور کار قرار دارد، اما مسیر جابجایی از E_1 به E_2 به سهولت از موانع اجتماعی عبور ننموده و بدنه سیاسی جامعه نمی‌تواند با آرامش انحصار را با اصلاحات آشتی دهد.

نمودار شماره یک

روند اصلاحات: تمرکززدایی و همسویی با بازار

معرض تهدید قرار دارند و مواردی گزارش شده است که شاغلان پس از بیکاری به‌علت معضلات اداره خانواده، حتی اقدام به خودکشی کرده‌اند. مواردی از طلاق نیز گزارش شده که ناشی از بیکاری‌های غیرمنتظره است که به‌دلیل عدم حمایت مالی، خانواده‌ها نیز مانند پنگاه‌های اقتصادی ورشکسته و از هم پاشیده می‌شوند.

موارد مؤثر و مثبت اشتغال، کارایی برون‌مرزی است که در سال‌های گذشته به صورت رسمی و غیررسمی انجام شده و نتایج آن از نظر اقتصادی مثبت ارزیابی می‌شود.

در مواردی نیز جویندگان کار به‌دلایل بیماری‌های اجتماعی، به‌ویژه مشکلات روانی، توانایی همکاری با کارفرمایان را ندارند و چون این پدیده پنهان می‌شود، لذا جلوی اشتغال مفید سایر افراد گرفته می‌شود. این معضل درخصوص عدم تطابق آموزش‌های دانشگاهی با مهارت‌های بازار کار نیز صادق است.

از دیگر موانع اشتغال، مسأله جنسیت است، به نحوی که برخی از کارفرمایان از استخدام زنان به‌دلایل فرهنگی خودداری می‌ورزند. بنابراین، ملاحظه می‌نمایید که از ابعاد مختلف، موانع اشتغال بسیار زیاد هستند و دستیابی به اشتغال‌های بادوام چندان ساده نیست و بررسی‌های عمیق‌تری را می‌طلبد.

افزایش غیر طبیعی نرخ بیکاری، عوارض نامطلوبی را به دنبال داشته و محصول آن را در ناآرامی‌های اخیر تهران شاهد بودیم.

از سوی دیگر، معافیت‌های مالیاتی می‌توانند انگیزه خوبی برای حرکت کارفرمایان به سوی اشتغال‌زدایی به حساب آیند. با وجود این، عوامل اصلی در حل بحران اشتغال، همانا افزایش سطح مهارت و کارایی نیروی کار و مدیریت بازار کار است که همکاری کلیه اقسام جامعه را می‌طلبد. نگرانی از حل معضل بیکاری، مربوط به تنش‌های اجتماعی مختلفی است که از جهات مختلف در سرفرین است. این بیماری مانند هر پدیده نامطلوب، می‌بایست به گونه‌ای منطقی تجزیه و تحلیل شود و پیوندهای آن با مسایل مختلف بررسی شود.

است. حال به هر شکلی که جامعه نسبت به این عوامل، واکنش نامطلوب نشان دهد و در مسیر هدایت این سرمایه‌ها موانع ایجاد نماید، درحقیقت، زیرساخت‌های تنش و پرخاشگری را آبیاری کرده است. به عبارتی، نمی‌توانیم اصلاحات را در ابعاد اقتصادی پذیرا باشیم، در حالی که برای اصلاحات فرهنگی آمادگی نداریم. طبیعی است که تغییرات در ساختار اقتصادی آسان‌تر است و زمان‌بری کمتری نسبت به تغییرات فرهنگی دارد، اما مدیریت موفق، به مثابه یک هنر متعالی، همانا هماهنگ‌نمودن دایره این تحولات است.

هزینه اصلاحات

اصلاحات هیچگاه بدون هزینه نبوده است و مردم آمادگی پرداختن این هزینه را ندارند. حضور اقشار مختلف مردم در راهپیمایی‌ها مؤید این حقیقت است که مردم خود را برای تغییرات آماده نموده‌اند و هزینه آن را بیشتر از هزینه ازدست‌دادن قدرت خرید توانایی‌های فردی و سرمایه انسانی خود ارزیابی نمی‌کنند.

تورم افسارگسیخته‌ای که مسیر هویت‌یابی مردم را به چالش کشیده و توانایی آنان را حتی در تهیه مسکن تهدید می‌کند، حقیقت استثمار نیروی کار را به تصویر می‌کشد. این روند زمینه مشارکت مردم را در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی مورد تهدید قرار داده است و دولت‌مردان هم برای کسب مقبولیت به امتیازدهی روی آورده‌اند و حاضر به تعدیل تدریجی انحصارات در بازارهای مالی، رسانه‌ای و ارتباطی نیستند.

راهکارهای ممکن برای نوسازی جامعه، ایجاد رابطه منطقی و تعریف‌شده‌ای از دموکراسی سیاسی و پیشرفت اجتماعی از یکسو، و چیره‌شدن بر گفتمان کارایی اقتصادی از سوی دیگر است. اگرچه این راهکار، ساده به تحریر درمی‌آید، اما در عمل مسیر بسیار پرپیچ‌وخمی را پیش روی ما قرار می‌دهد، زیرا نظام‌های اجتماعی از جمله پیچیده‌ترین مجموعه‌های قابل بررسی هستند.

اگرچه کلیت یک نظام به دلیل ارتباطات گسترده،

اصلاحات هیچگاه بدون هزینه نبوده است و مردم آمادگی پرداختن این هزینه را ندارند.

یک سیستم باز تلقی می‌شود، اما ویژگی‌های زیر تحلیل اصلاحات را در مقابل آزادسازی (قیمت‌ها) در دهه هفتاد با دشواری روبرو می‌سازد:

الف: تظاهرات محصول هم‌افزایی (Synergy) اقداماتی است که در دهه هفتاد، در دستور کار نظام قرار گرفته و خواص بخش‌های مختلف (اجزای) نظام را ندارد.

ب: اگرچه نظام تلاش نموده است تا همبستگی بین گروه‌های مختلف اجتماعی را حفظ نماید، اما به دلیل ازبین‌رفتن تناسب لازم بین طبقات مختلف اجتماعی، این همبستگی به شدت مورد تهدید قرار گرفته است.

پ: نظام در کنترل عواملی که آنتروپی مثبت^(۷) را (معیارهای بی‌نظمی که در خلاف جهت نظم سیستم فعال می‌شوند) در جهت عدم تعادل ایجاد نموده است، موفق نبوده و به‌طور طبیعی این پدیده را در غالب کشورهای درحال توسعه، به‌ویژه در کشورهایی که با درآمد‌های سرسام‌آور یا فقر مزمن روبرو شده‌اند، مشاهده می‌کنیم. تزریق سرمایه‌های هنگفت و یا خروج بی‌رویه ثروت، در ایجاد عدم تعادل‌های اقتصادی - اجتماعی به گونه‌ای بحران‌زا عمل نموده است.

ت: پیچیده‌شدن شرایط نظام با تحولات منطقه خاورمیانه، گرایش به عملکرد موفق و متنوع را الزامی می‌سازد، در حالی که نظام برای "خودنگهداری پویا" نتوانسته است موانع را ازبین ببرد. لذا سرعت معیارهای بی‌نظمی در ازهم‌پاشیدن مجموعه‌ها، روند موفقیت دولت را در اصلاحات کند ساخته است.

بنابراین، ملاحظه می‌کنید که چگونه دولت با آزاد نمودن نظام از بُعد اقتصادی، شرایط نامطلوبی را برای حفظ تعادل جامعه فراهم ساخته است. پدیده‌های نامیمون بیکاری و تورم به‌عنوان محصول آزادسازی قیمت‌ها بدون توجه به اصلاحات، شرایط ویژه‌ای را برای تصمیم‌گیری مردم در پذیرش هزینه اصلاحات به‌وجود آورده است، همان مردمی که خود برای اصلاحات پیشگام شده‌اند.

استقبال از مشارکت مردم در اصلاحات، مؤثرتر از مردودشناختن رفتارهای جمعی آنان است. شرایط حاکم بر روابط اجتماعی مردم در هزاره سوم، نظام‌های ارتباطی مدرن‌تری را توصیه می‌کند، که با باورهای گذشته ما فاصله زیادی دارد. شناخت این روابط و بهادادن به تجزیه و تحلیل منطقی حاکم بر این روابط،

مطمئناً ما را در رسیدن به اهداف مختلف یاری خواهد داد. امروز "گوش‌دادن به حرف مردم" از بالاترین هنرهای اجتماعی است و ما باید این هنر را در ارتباطات خود تقویت نماییم. هزینه‌های ارتباطی و تعامل دولت با مردم، همواره کمتر از هزینه تقویت بی‌نظمی در جامعه است.

مشکل اساسی در اقتصاد ایران، توزیع نابرابر درآمد و ثروت است که از اوایل دهه ۱۳۵۰ با شوک افزایش قیمت نفت تشدید شد.

عوامل جانبی

طبیعی است که رسانه‌ها نقش مؤثری در انتقال اطلاعات و ایجاد شبکه‌های ارتباطی دارند، خواه این رسانه داخلی باشد، با اهداف وحدت اجتماعی - سیاسی و یا رسانه خارجی با اهداف ایجاد تنش از طریق بهره‌گیری مناسب از تعارضات و تبعیض‌های اجتماعی - اقتصادی. مسلم است که رسانه‌ها امروز به‌گونه‌ای مؤثرتر و اثرگذارتر عمل می‌کنند، اما از آنجا که عامل اصلی موفقیت، همانا اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن می‌باشد، لذا تدارک اطلاعات مکمل و جایگزین در جهت رفع اثر، امکانپذیر می‌باشد.

متعاقب تحولات اجتماعی دهه پنجاه، جامعه ایران دو مسیر کاملاً متفاوت را طی کرد: بخش داخل کشور در جستجوی شناخت عامل جهش (Take-off)^(۸) به منظور صنعتی‌کردن کشور بسیج شد و بر سر دوراهی اقتصاد اسلامی و توسعه اقتصادی - سیاسی به روش غربی گرفتار آمد. سیاست‌های بانک جهانی از یک طرف، و مشاوره‌های صندوق بین‌المللی پول از سوی دیگر، روند حرکت را با آنچه کارشناسان متعهد در دستور کار قرار داده بودند، به چالش کشید و تعارضات و تبعیضات بروز نمودند. ایرانیان مقیم خارج هم که طی این دوران به تثبیت نسبی در زندگی اجتماعی دست یافته بودند، از راه دور نظاره‌گر اقتصاد جامعه ایران بودند، تا شاهد آن باشند که چگونه تعارضات خشمی داخلی، با خطوط راهبردی جهانی، فضایی را برای حضور آنان ایجاد خواهد کرد. بحث جذب سرمایه‌گذاری خارجی، اگرچه برای آنان فرصت مناسبی برای خدمتگزاری به حساب

می‌آمد، اما آنان از طریق این مشارکت انتظار سهم‌شدن در قدرت اقتصادی را هم درمناظر قرار داده بودند و چون این فرصت برای آنان میسر نشد، لذا بعضاً سرمایه‌های خود را به سوی بازار قاچاق - بازارهای غیررسمی - هدایت کردند و سرمایه خود را در مدت کوتاهی چند برابر نمودند. بدیهی است که این ثروت‌ها رفتارهایی را به دنبال خواهد داشت که ذهن هر فرد کنجکاوی را برمی‌انگیزد تا با پیش‌بینی شرایط آینده، روند آتی ثروت (طبقات حاکم) را ترسیم نماید.

در این فرآیند، فن‌آوری‌های جدید هم ارتباطات ماهواره‌ای را ابزار کار قرار داد و جنگی تمام‌عیار را به سوی صحنه خانواده‌ها هدایت نمود، جنگی که منافع همه گروه‌های درگیر را تأمین می‌کرد؛ غرب ابزارهای جنگی نوین خود را آزمون نمود و ایرانیان مقیم خارج نیز به پشتوانه تغییرات منطقه - افغانستان و عراق - امید به ادامه نقشه راه (Road map) بستند. عامل محرک هم دشمن مشترک همه - تروریسم^(۹) - با تاریخچه‌ای به قدمت طول عمر بشر - است. در این میان، خودی‌ها هم فرصتی یافتند تا اختلاف حساب‌های خود را از طریق رویه‌های تجربه‌شده قبلی ساماندهی کنند و از این طریق بر مشکلات خویش فایز آیند به عبارتی، آثار جانبی و چرخه ارتباطی آن آنقدر "مهم" تصویر شد که همه جهانیان را متوجه تنش‌های داخلی ایران نمود. این آمادگی همه‌جانبه، آزمونی است که ایرانیان به‌دفعات در آن شرکت جست‌اند، اما همواره نتایج آن تنها برای برخی از گروه‌ها رضایت بیشتری را فراهم کرده است.

دولتمردان برای کسب مقبولیت، به امتیاز دهی روی آورده‌اند و حاضر به تعدیل تدریجی انحصارات در بازارهای مالی، رسانه‌ای و ارتباطی نیستند.

نتیجه‌گیری

همانطور که در این تحلیل اشاره شد، تظاهرات و تنش‌های اجتماعی در هر جامعه در حال توسعه‌ای، نمایش برخورد منافع طبقات اجتماعی با تعارضات سیاستگذاری طبقات حاکم است، به نحوی که با گفت‌وگو و تحلیل کاربردی از طریق دستگاه‌های ذیربط، شرایط تخصیص بهینه منابع^(۱۰) فراهم

نیامده است. فقدان تخصیص مطلوب بهینه در شرایطی که خیزش اقتصادی (Take off) به منظور دستیابی به انقلاب صنعتی در جامعه تحقق نیافته نیز کاری دشوار است و هماهنگی آزادسازی و اصلاحات، در ابعاد مختلف اقتصادی و سیاسی همواره تهدید رویارویی با تظاهرات اجتماعی را به دنبال دارد.

تنش‌ها و تظاهرات اجتماعی، شاخص عدم‌دستیابی به تعادل عمومی در کلیت نظام است و ادامه آن، به معنی عدم‌کارایی دولت در حل معضلات اجتماعی - اقتصادی در سطح کلان کشور است. این شاخص، هشداردهنده و به معنی پذیرش ضرورت آزادسازی و اصلاحات در ابعاد گسترده‌تر است و هرگونه کم‌توجهی و برخورد نامناسب با این تنش‌های اجتماعی، به معنی تضعیف رابطه دولت و ملت است. بنابراین، توصیه می‌شود که این پدیده‌ها با مطالعات کارشناسی و تحلیل منطقی، مورد بررسی قرار گیرند و از هرگونه "برخورد چکشی" با آنها پرهیز شود.

آنچه مسلم است، در شرایطی که بازار ناقص عمل می‌کند، و اقتصاد دولتی هم به سهولت تن به اصلاحات نمی‌دهد، نمی‌توان از آزادسازی قیمت‌ها انتظار معجزه داشت. مشکل اساسی در اقتصاد ایران، توزیع نابرابر درآمد و ثروت است که از اوایل دهه ۱۳۵۰ (۱۹۷۰) با شوک افزایش قیمت نفت تشدید شد. بیگ‌بنگ در جامعه ایران، حاصل اصلاحات نیمه‌کاره‌ای است که از اوایل دهه هفتاد شروع و به تدریج کنار گذاشته شد و در نهایت، تنش‌های اجتماعی هیچ‌ده تیرماه را موجب شد. به عبارتی، عدم‌همزمانی آزادسازی اقتصادی و اصلاحات سیاسی قبل از توسعه بازارها و در شرایط خاص ایران، طبیعتاً این "بیگ‌بنگ" اجتماعی را می‌بایست به‌وجود می‌آورد.

نکته حایز اهمیت این است که در طول یک دهه، ساختار اقتصادی نتوانسته است شرایط مناسب را برای پذیرش ایران در سازمان جهانی تجارت فراهم آورد، در حالی که با توجه به بحران بیکاری موجود در ایران، فعال‌بودن در عرصه سازمان‌های بین‌المللی، می‌تواند تسهیلات مناسبی را برای اشتغال کارگران مهاجر فراهم سازد.

Moore (۲۰۰۲) ریاست سازمان جهانی تجارت در سخنرانی خود در سازمان جهانی کار (ILO) اظهار می‌دارد که: من نمی‌توانم با صراحت و به‌طور قاطع تأثیرات دیدگاه‌های سازمان جهانی تجارت در

خصوص آزادسازی تجاری برای بهبود شرایط زندگی تمامی ملت‌ها را مثبت ارزیابی کنم، اما کارگران به‌عنوان یک گروه اجتماعی، از آزادسازی تجاری بهره‌مند خواهند شد. بخشی از دیدگاه‌های Moore بر این اساس استوار است که با برداشتن موانع تجاری و کاهش قیمت‌ها، کارگران که خود مصرف‌کننده هستند، با سطح رفاه بالاتری روبرو خواهند شد. ■

منابع

- ۱) نیلی، مسعود، مسوول تدوین استراتژی توسعه صنعتی ایران / مصاحبه مطبوعاتی با روزنامه همشهری / صفحه ۴ / دوشنبه ۲۲ اردیبهشت ۱۳۸۲.
- 2) Shaojaliu, G & Gaia Garino / 2001 / Economics of Planning - Privatization or Competition.
- 3) Moore, Mike (G.D. Director - WTO) / 2002 / How Trade Liberalization Impacts Employment / Speech to the International Labor Organization / March, 18.
- ۴) نوشیروانی - نگین / ۱۳۸۲ / خوان گسترده قاچاق / روزنامه ایران / ۲۵ تیر ماه ۸۲ / (توضیح: در جدول آماری، قیمت فوب تلویزیون با قطعات CKD برای نوع وارداتی ۱۵۰ دلار و قیمت فروش آن دومیلیون و پانصدو هفتاد هزار ریال آورده شده است.)
- ۵) بررسی مسایل اشتغال در کلاس‌های آموزشی کارشناسان اشتغال وزارت کار و امور اجتماعی / مرکز تحقیقات و تعلیمات حفاظت و بهداشت کار / ۲۸ تیر تا اول مرداد ۱۳۸۲.
- 6) Prokpenko, Joseph / Management for Privatization.
- ۷) زاهدی، شمس‌السادات / ۱۳۸۱ / تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم‌ها - مبانی سیستم‌های اطلاعاتی مدیریت / دانشگاه علامه طباطبایی / تهران / صفحات ۲۲ - ۱۴.
- 8) Rostow, W.W / 1956 / The Take-off into Self-sustained Growth.
- ۹) طیب، علیرضا / ۱۳۸۲ / تروریسم؛ تاریخ، جامعه‌شناسی، گفت‌وگو، حقوق / نشر نی.
- ۱۰) مفهوم تخصیص بهینه منابع Pareto، تعادل بین نرخ بهره و محصول نهایی نیروی کار و دستمزد با محصول نهایی سرمایه در تابع تولید کاب داگلاس (CD) می‌باشد. برای اطلاعات بیشتر، مراجعه شود به کتب تئوری توسعه اقتصادی.